

Opportunitetsprincippet og dets anvendelse særlig i norsk strafferettspleie.

Av riksadvokat KJERSCHOW.

Likefra civilisasjonens barneaar har straffen været kampmidlet mot de handlinger, som er blitt befundet saa skadelige, at de er blitt indrangeret blandt forbrydelser (denne betegnelse tatt i sin videste betydning). Straffen har været anset som et slags undermiddel for alle mulige mangler i samfundslivet. Saasnart der viste sig en lidelse eller et onde i samfundsorganismen, maatte lægemidlet være straffen. Og i samme forhold, hvori det moderne samfund utvider omraadet for sin virksomhet og stiller private interesser under sin beskyttelse, stiger straffenes antal. Der er ofte blitt uttalt tvil om, hvorvidt opfatningen av straffen som et tjenlig legemiddel for alle social-sykelige tilstande, vil la sig overvinde i en overskuelig fremtid. Og denne tvil kan til en viss grad synes aa være befoiet likeoverfor det utall av straffetrusler, der aarlig ser dagens lys, disse endog rettet mot handlinger og undlatelser, som ikke allerede av sig selv tilkjendegiver sig i individernes bevissthet som skadelige for almenvellet og straffverdige. At herved strafferettspleiens virkning avsvækkes, er utvilsomt. Naar saa aa si all verden straffes eller hver dag loper fare for aa bli idømt straff, faar straffen som saadan ikke lengere den inflydelse, den burde ha der, hvor den virkelig er paakrevet. I et sunt og kraftig folk brer der sig lettelig motvilje mot lov og orden overhodet, naar straff ogsaa rammer handlinger,

som den almene rettsbevissthet ikke finner aa være rettsstridige.

Strafferettens historiske utvikling førte det med sig, at kravet paa straffs ileggelse fra oprindelig aa ha været den krenkedes egen sak, efterhaanden gik over til aa bli en rett og plikt for statsmakten som saadan. I og med denne utvikling maatte naturlig det spørsmål reise sig, om denne samfundsmagtens straffeplikt er eller bør være ubetinget, saaledes at der aldeles ikke blir rum for overveielser om, hvorvidt straffen i det enkelte tilfelle tilsiges av omstendighetene eller om maaskje hensigtsmessighets- eller bilighetshensyn taler mot straffs anvendelse. For det saakaldte legalitetsprincip, d. v. s. statens ubetingede plikt til ved sine organer aa kreve straff bragt i anvendelse for enhver bevislig straffbar handling, anføres først og fremst den principielle betragtning, at har staten funnet aa burde true en handling med straff, vilde det være inkonsekvent ikke ogsaa aa fullbyrde truslen, naar handlingen bevislig er foretatt. Og i forbindelse hermed fremholdes, at undlatelse herav, i større eller mindre utstrekning, vilde svekke straffetruslens generalpreventive virkning, d. v. s. dens evne til aa avholde almenheten fra aa foreta straffbare handlinger. Kan der regnes med, at statens straffetrusel ikke er ment saa ubetinget, saa kan der ogsaa regnes med muligheten eller endog sandsynligheten av, at i det enkelte tilfelle vil straff ikke bli anvendt. Likesom lovovertrederen i regelen regner med ikke aa bli opdaget, saaledes kan han saa aa si ved siden derav regne med muligheten av aa bli sparet for straff, om saa galt skulde hende, at han blir opdaget. Han har saaledes to muligheter for aa slippe straffansvaret, noget som menes aa avsvække straffetruslens evne til aa avholde fra lovovertreddelse.

Men hertil kommer, efter hvad der hevdes, at en fravikelse av statens ubetingede straffeplikt vilde skape vanskeligheter og betenkeligheter ogsaa av annen art. Sta-

tens straffeplikt maa betroes visse av dens organer. Oprindelig la staten dette hverv i straffedomstolenes hender. Men efterhaanden som den erkjendelse trengte gjennem, at straffedomstolen stod i fare for aa tape sin evne til en uhildet og av partshensyn frigjort avgjørelse av skyldspørsmålet, naar den samtidig skulde varela statens straffekrav, lagdes mere og mere dette i et fra domstolen adskilt organ, der paa statens vegne gjør straffekravet gjeldende. Og dette organ (paatale- eller anklagemyndigheten) maatte da i tilfelle betroes ogsaa det hverv aa gjøre bruk av statens adgang til i k k e aa realisere straffekravet. Men dette har man fundet betenkelig av flere grunner. Paatalemyndighetens tjenestemenn, som i større eller mindre grad er avhengig av foresattes anvisninger og paalegg, kunde befryktes aa ville treffe sine paataleavgjørelser ut fra politiske, sociale eller andre med strafferettspleiens formaal uforenelige hensyn. Og selv hvor der ikke var tale herom, kunde anklagemyndigheten, endog med viljen til den største samvittighetsfullhet, være utsatt for ved disse avgjørelser uvilkaarlig aa la sig lede av subjektive følelser og derved aa gjøre misgrep.

Derhos vilde dens heromhandlede avgjørelser ofte maatte treffes paa et trin i saken, da dennes betydning og rekkevidde endnu ikke kan oversees.

Endelig vilde det være uundgaelig, at disse avgjørelser vilde falle forskjellig ut i de forskjellige distrikter, idet der i disse vilde utdanne sig ulikeartede principer for anvendelsen av paataleundlatelsen.

Men allt dette vilde navnlig i urolige tider være egnet til aa røkke folkets tillid til strafferettspleiens upartiskhet. Pressens kritik vilde lettelig bemektige sig tilfeller, i hvilke forskjellig opfatning var kommet tilsyne. Og en saadan paa-visning av den virkelige eller tilsynelatende uensartethet i avgjørelsene av likeartede tilfeller vilde virke saa meget sterkere paa publikum, som dette ikke vilde kjende de grunner, som hadde foranlediget avgjørelsene.

Det vilde derfor, anføres det videre, ikke være tilraadelig aa gi statens anklageorgan en saadan diskretionær adgang til aa undlate aa anvende straffeloven. Man kunde ved en saadan bemyndigelse komme til aa sette vilkaarligheten i rettens og rettferdighetens sted. Paatalemyndigheten skal uten persons anseelse alene forelegge sig de to spørsmål til besvarelse: Falder handlingen ind under straffeloven og er beviserne for skyld tilstrekkelige til anklage?

Konklusjonen er da at legalitetsprincippet maa legges til grunn for statsorganernes varetagelse av strafferechtspleien, da alene dette princip danner den sikre og uundværlige garanti for en likeartet og upartisk haandhevelse av anklageretten.

Disse betragtninger til støtte for statens ubetingede straffeplikt maa selvfølgelig tilkjendes en viss vekt. De har derfor ogsaa medført, at legalitetsprincippet, ialfall i teorien, har været det raadende i de fleste lande (se herom nedenfor).

Imidlertid har det annet princip, opportunitetsprincippet, ikke manglet hverken forsvarere eller anvendere. Og det sterkeste forsvar har livet leveret, i forbindelse med det endrede syn paa straffens begrep og formaal, som i nyere tider mere og mere har fortrenget den eldre traditionelle opfatning.

Opportunitetsprincippets tanke og mening er, at staten gjennom sine straffende organer ikke skal forvalte straffemyndigheten saa aa si mekanisk, men ove den under en samvittighetsfull prøvelse av de omstendigheter, som set fra de offentlige interessers synspunkt taler for og de som taler mot straffelovens anvendelse i foreliggende tilfelle. Er de siste i overvekt, skal staten ikke bringe straffeloven i anvendelse, ialfall ikke indenfor et mere eller mindre sterkt begrenset omraade av straffbare handlinger. Hvad er det da som har gitt dette princip grundlaget for dets fremvekst? Som alltid hvor menneskelige forfoininger og anordninger underkastes endringer, er det ogsaa her ikke teoretiske fun-

deringer, men de objektive erfaringer, som har lært nødvendigheten av aa modificere synet paa statens straffeplikt.

I lande, hvor loven fastslaar legalitetsprincippet, gav dettes stramme gjennomførelse anledning til mange klager og megen misstemning mot strafferettspleien. Besværingene gik til en begyndelse ut paa, at paatalemyndigheten la for dagen en smaalig forfølgningstrang, at den bragte straffeloven i anvendelse ogsaa likeoverfor rent bagatelmessige og formelle overtredelser, som ingen skade, ja end ikke fare for skade hadde voldt. Disse klager gaves vistnok en feilagtig adresse, idet de rettedes mot anklagemyndighetens utovere. Disse var imidlertid efter den raadende lovordning pliktige til aa paatale alle lovovertrædelser, uanset om de var aldrig saa bagatelmessige. De vilde paadra sig straff for tjenesteforsømmelse, om de undlott paatale likeoverfor en bevislig lovovertreder, hvor meget der end talte for paataleundlatelse. Men idet almenheten saaledes oversaa, at dens kritik rettelig skulde ha været vendt mot loven istedetfor mot lovens anvendere, tapte anklagemyndigheten den anseelse og tillid innen almenheten, som den ikke vel kan undvære, om dens virksomhet skal lykkes.

Grundsetningen om en absolut strafferettslig forfølgningstvang førte derhos til en overflødig belastning av straffeorganerne, hvilket igjen nødvendiggjorde en forøkelse av deres antal og av statens bevilgninger til strafferettspleien.

Ikke mindre uheldig var den *undtagelsesfri* paatale av bagatelmessige tilfeller derved, at ubemidlede personer til avsoning av idømte bøter, som de ikke kunde betale, ofte maatte underkastes korte fengselsstraffe, som ikke alene skadede dem i deres økonomiske erhverv, men ogsaa hadde en uheldig social og endog uheldig moralsk virkning. Denne tilstand antog efterhaanden saadan karakter, at den offentlig betegnedes som utaalelig, en karakter som skjærpedes i og med det stadig økende antal av straffetrusler, der endog tilslut gjorde det umuligt aa forfølge enhver ringe forseelse. Efterhaanden reistes derfor alment krav om et

rettsgrundlag, som under nærmere angivne vilkaar tillater aa la bagateller uforfulgt. Den gamle romerrettslige sentens: »Minima non curat prætor«, paaberoptes som følgeverdige. Eller som en internasjonalt bekjendt fængselsmann har uttrykt tanken: Det sverd, som blir brugt til vedhugning, svikter sin tjeneste paa slagets dag.

Men legalitetsprincipets uavkortede haandhevelse gav tilkjende uheldige virkninger ikke alene i ydre seet ubetydelige saker. Ogsaa hvor lovovertreddelsene var av alvorligere art og efter loven kan medføre høiere straff end bøter, kom disse virkninger tilsyne. Det ligger i tingenes egen natur, at straffelovene maa gives en generel utformning uten kasuistik. De betegner med visse merker de handlinger, som de finner bør belegges med straff. Men under dette sit lovarbeide kan lovgiveren alene ha for øie handlingerne saaledes som de i almindelighet fremtrer. Livet lærer os imidlertid, at ved siden av saa aa si den normale forbrydelse av en viss art dukker der nu og da frem et tilfelle, som vel rent formelt gaar ind under det givne straffebud, men som dog er saa egenartet at lovgiveren, om tilfellet var kommet indenfor rammen av hans overveielser, maaskje vilde ha gitt tilfellet en undtagelsesstilling. Livet er opfindsommere end nogen menneskelig hjerne eller fantasi. Ret som det er staar lovanvenderen likeoverfor et forhold, hvorom han kan og maa si, at lovgiveren ikke har tenkt sig dette eller endog ikke kan antages aa ha villet ha lovbudet anvendt paa tilfellet, mens det dog faller indenfor budets redaksjonelle ramme. I regelen vil det være den psykiske side av handlingen, som gir den dens eiendommelige farvetegning. Tar vi for os som eksempel et drap, en av straffelovens groveste forbrydelser, vil vi ved den enkleste overveielse bli opmerksom paa, at drap og drap kan være to vidt forskjellige forhold, mellem hvis subjektive rettsstridighet der kan være et for gjerningens straffverdighet avgjørende skille. Vi har nylig i vor rettspraksis hatt et i lovens forstand oplagt drapstilfelle, der endte med

frifinnelse — om med rette eller urette skal være usagt. Motivet til et drap kan være yderst forkastelig og umoralsk, men det kan ogsaa skyldes beveggrunde av en saadan art, at den almene rettsbevisthet vil ha vanskelig for aa nekte et saaledes motiveret drap sin anerkjendelse, uaktet samfundets lov formelt ialfall misbilliger det.

Ser vi hen til en annen side av straffeskyldsporsmaalet, nemlig til de almindelige subjektive vilkaar for straffeldelse, som loven stiller, støter vi straks paa en omstendighet, som blot stiller en svakhet ved det absolute straffekrav. Den gamle romerske, ofte misforstaaede, setning: »Ignorantia juris nocet« (mangel paa kjendskap til lov og rett diskulperer ikke) har gjennom tiderne maktet aa gjennemsyre strafferetten i den grad, at der endnu staar kamp om, hvorvidt og i hvilken utstrekning setningen bør gjelde. Men selv om strafferetten ikke anerkjender mangel paa kjendskap til forholdets retsstridige karakter som en straffutelukkende omstendighet i almindelighet, vil dog den sunde rettsbevissthet i mange tilfeller av denne art reagere mot straffeldelse, fordi denne føles som en uretferdighet. Imidlertid staar den ubetingede straffetvang iveien for undlatelse av forfølgning. Lovens bud kommer med andre ord i strid med rettferdighetens eller billighetens krav. Der gives nemlig over den rett, som staar i vore lov-bøker, endnu en annen rett, som ikke kan tilsidesettes uten skade for strafferettspleiens opgave og stilling. Det gjelder altid aa være omhyggelig med aa opretholde overensstemmelsen mellem den skrevne og den uskrevne rett, som har sit utspring i hvert menneskes bryst.

Endel straffebestemmelser er av den art, at deres overtredelse omtrent undtagelsesfrit paakrever paatale og straff. Men i straffelovgivningen forekommer en mengde straffebestemmelser, hvis ubetingede og undtagelsesfri anvendelse vil og maa virke ubilligt og støtende, endog likefrem skadeligt.

Gjelder det straffbare handlinger rettet mot samfundet

eller dets politiske ordning, kan der melde sig klogskabs- og taktiske hensyn, som avgjort taler mot en pedantisk anvendelse av straffeloven, og hvor taalmodighet og overseen er paakrevet. Man tenke paa tilfeller, hvor forelsen av en politisk process kan være avgjørende for statens skjæbne eller utsette statshemmeligheter for indiskresjoner eller fremkalde uroligheter paa et for store samfundsinteresser kritisk tidspunkt.

Mot forfølgning av forbrydelser, der er rettet mot de enkelte individers rettsgoder, kan der melde sig avgjørende betragtninger hentet fra hensynet netop til den, hvis rettsgode er krenket og hvis beskyttelse straffebudet har for oie, idet strafforfølgning kan tenkes aa øke rettskrenkelsen, f. eks. naar en families ved forbrydelsen krenkede fred uigjenkaldelig vilde gaa tapt ved forfølgningen eller allerede ved dennes indledning eller naar en voldtat kvindes sindslidelse vilde i faretruende grad økes eller hendes sociale stilling undermineres ved strafforfølgning mot gjerningsmannen.

Ogsaa andre omstendigheter, som sykdom, fare for sindssykdom, høi alder, umuligheten av aa faa en idomt straff fullbyrdet, kan medføre ønskeligheten av et brudd paa den ubetingede straffetvang i foreliggende tilfeller.

Kravet til lempning paa straffeplikten har faat øket styrke i og med det endrede syn paa straffens formaal, som nyere kriminalpolitiske overveielser efterhaanden har foranlediget.

Den eldre, tildels endnu raadende, anskuelse var som bekjendt den, at menneskene har en fri vilje, at denne, i motsetning til livets foreteelser iøvrig, kan virke saa aa si aarsaksløst. Vistnok erkjender denne anskuelse, at motiver virker paa den menneskelige vilje. Men det menes dog, at om end motiver, beveggrunner, fører henimot en viss handling, saa er mennesket dog istand til aarsaksløst, alene i kraft av sin vilje, suverænt aa frigjøre sig for motivenes magt og handle i motsat retning. Naar derfor et menneske foretar en handling, som av samfundet er belagt med straff

og saaledes av dette er betegnet som forbrydelse (eller forseelse), saa gjør vedkommende dette, uagtet han kunde ha undlatt handlingen, om han hadde villet. Denne saakaldte klassiske strafferettsskole hevder i overensstemmelse hermed, at lovovertrederen straffes alene fordi han har forbrudt sig. Hans skyld har sin rot i denne hans viljesfrihet. I straffen finner denne skyld sin utligning. Straffens opgave bestaar derfor i aa gjenoprette den krenkede rettsorden og ove en rettferdig gjengjeldelse likeoverfor lovovertrederen for det onde han har voldt samfundet eller dets individer. Dette er rettferdighetens krav. Straffen har alene sin begrunnelse og eksistensberettigelse i den begaatte urett. Er straffen dennes av staten bestemte rettsfølge, kan straffens oiemed kun være gjengjeldelse. Uaktet straffen kun kan ta hensyn til det forbigangne (den begaatte lovovertreddelse) og maa avpasses efter dennes størrelse, saa tjener den dog middelbart fremtiden ved indirekte aa virke for samfundets sikkerhet. Men til denne indirekte virkning maa straffen begrenses, skal den bevare sin karakter av rettferdig reaksjon mot uretten.

En ganske annen stilling til sporsmaalet om straffens opgave og formaal indtar den senere tids kriminalpolitiske opfatning, der efterhaanden har vundet mere og mere indpas. Denne retning angir straffens opgave aa være den aa bekjempe lovovertreddelsen som et socialt fenomen. Den er et av de virksomste midler til fremme av denne kamp, men ikke det eneste. Straffen har saaledes et rent praktisk formaal. Men skal den ove den tilsiktede virkning, maa man søke aa finne lovovertreddelsens aarsaker. Den kan være et produkt enten av gjerningsmannens individualitet, hans egenskaper, eller av de sociale forhold, som omgir ham eller av begge disse faktorer. Ikke i lovovertrederens fri vilje, men i de nevnte forhold er forbryddelsens rot aa finne. Straffen har forsaavidt intet med gjengjeldelse aa bestille. Straffen har og maa alene ha det formaal aa sikre samfundet mot lovovertreddelser. Som tilsiktende dette formaal

maa straffen følgelig i art og grad rette sig efter forbryderens eiendommeligheter. Ved aa tilføie ham et onde vil man søke aa avholde ham fra fremtidig aa begaa yderligere forbrydelser.

Kan man finne bedre og formaalstjenligere midler mot kriminaliteten, maa disse anvendes med tilsidesettelse eller ved siden av straffen. Denne strafferettslige skole hevder i overensstemmelse hermed, at kun den nødvendige straff maa anvendes, da straffens oiemed krever, at midlet (straffen) avpasses derefter. Dette saa meget mere som straffen er et tveegget sverd. Der kan derfor ikke begaaes større feil end den aa anvende straff uten nødvendighet, da staten isaafall gjør indgrep i et samfundsmedlems (lovovertrederens) legemlige, økonomiske og borgerlige eksistens, hvor samfundet eller dets rettsorden ingen nytte har derav.

Straffens umiddelbare virkninger skal være bedring, avskrekkelse og uskadeliggjørelse. Det er de i straffen liggende drivkrefter, ved hvis hjelp samfundet og dets medlemmer skal beskyttes.

Det er indlysende, at med en strafferettsteori, som hviler paa forutsetningen om viljesfrihet og for hvilken straffens vesen er gjengjeldelse og straffens rettferdiggjørelse er aa søke i et hinsides stat og rett liggende princip, maa legalitetsgrunnsetningen harmonere. Ethvert brud paa denne er en svekkelse av straffens ide.

Ganske motsat maa den nyere tids betragtning av straffen som et middel til aa bekjempe kriminaliteten stille sig til spørsmålet om den ubetingede straffetvang. All den stund denne straffeteori hevder, at straffen vistnok i almindelighet er nødvendig i det nevnte praktiske formaals tjeneste, men at midlet ikke maa anvendes i de enkelte tilfeller, hvor det ikke antages aa ville fremme formaalet, hvor det saaledes menes aa være unødvendigt, maaskje endog skadeligt for det samme formaal, maa teorien søke aa avhote straffens anvendelse i alle saadanne undtagelsestilfeller.

Den maa aapne adgang til aa undlate strafforfølging, naar saadan ikke er indiceret.

Saa meget større opfordring har denne straffeopfatning til aa hevde opportunitetskravet, som den vil ha straffens art og omfang saavidt mulig avpasset efter den virkning, man kan vente sig av dens anvendelse — eller ikke-anvendelse — likeoverfor det enkelte individ. Kriminalpolitikens krav maa være aa utnytte straffeadgangen mest mulig efter det enkelte tilfelles behov.

Ikke minst har denne tanke kommet til uttrykk ved behandlingen av den unge lovovertreder. Skal samfundet med virkning kunne bekjempe forbryderondet, maa det søke saavidt mulig aa forebygge, at ungdommen, fra hvilken rekrutterne til forbryderarmeen kommer, faller for fristelserne. Gjør nu straffen for de unges vedkommende fyldest for sig som et virksomt forebyggende middel mot gjentagelse av forbrydelsen? All erfaring i den hele kulturverden besvarer nu dette spørsmål med et ubetinget nei. Overalt har det vist sig, at straffullbyrdelsen saalangt fra aa ha den avholdende indflydelse paa de unge som man tidligere har været tilboielig til aa tillegge den, tvertimot ofte over den motsatte virkning av den tilsiktede. En verdenskjendt videnskapelig kriminalist har gitt et om end noget tilspisset uttrykk for denne erfaringserkjennelse i de ord: »Naar en ung begaar en forbrydelse og vi lar ham løpe, saa er sannsynligheten for, at han igjen begaar en forbrydelse, mindre end naar vi straffer ham.«

Fra annet bekjendt kriminalistisk hold er det, med almen tilslutning fra saavel teoretikere som praktikere, jurister som pedagoger, hevdet, at det aa behandle de unge forbrydere paa lignende maate som de voksne, er helt forfeilet. »De unge er overhodet andre vesener end de voksne. Det er ikke tilstrekkelig aa gjøre en graduel forskjell mellem dem. Der maa gjøres en vesensforskjell.«

Selv om man ikke i sine fulle konsekvenser vil godta denne uttalelse, maa man dog erkjenne, at straffen for de

unges vedkommende meget ofte er ikke alene et uvirksomt forebyggelsesmiddel, men et farligt middel, som kun bør anvendes, hvor bedre midler ikke haves eller antages aa være nytteløse. Det er den opdragende behandlingsmaate, som her er paa sin plass. Men strafanstaltens opdragende evne er desværre mindre end ringe. Ikke minst fordi de straffe, som idømmes unge forbrydere, er kortvarige. Og de kortvarige straffe, særlig for de unge, er overalt saa godt som enstemmig blitt ikke alene frakjendt den tilsiktede virkning, men ogsaa betegnet som et i høi grad betenkeligt virkemiddel. Det er ogsaa i dagen liggende, at en frihetsstraff paa nogle uker eller to à tre maaneder ikke gir adgang til gjennem personlig paavirkning aa øve den nødvendige aandelige indflydelse paa den unge lovovertræder.

Hertil kommer straffens skadelige bivirkninger, saaledes bl. a. at den unge, som har utstaat fengselsstraff, i almindelighet i almenhetens øine er blitt brendemerket og derfor ofte møter særlige vanskeligheter under sine bestræbelser for aa forsørge sig paa ærlig vis.

Det er nemlig en kjennsgjerning, som ikke minst strafferechtspleiens menn har anledning til aa bli bekjent med, at det for den brede almenhet gjør en stor forskjel, enten en person er straffet (har sittet i straffengsel) for forbrydelse eller vel har begaaet forbrydelse, men er blitt sparet for straffen. Den omstendighet, at fengselsstraff for forbrydelse er blitt utstaat, virker saaledes ofte i almenhetens øine sterkere makulerende end selve forbrydelsens begaaelse. Denne vurdering av straffen i forhold til forbrydelsen er i og for sig irrationell, men den er en kjendsgjerning, som har sine virkninger og hvormed der i disse forhold maa regnes.

Paa det her omhandlede felt har det strenge legalitetsprincip især blottet sine svake sider. Derfor er det inden dette omraade, at der sterkest er blitt gjort brudd paa princippet ogsaa der, hvor det ellers lengst og mest konservativt er blitt oprettholdt.

Den tanke, som ligger til grunn for kravet paa en avgivelse fra legalitetsprincippet netop paa nevnte felt, munder ut i den sats: Strafforfølgning maa ikke fremmes mot den unge, naar opdragende forholdsregler er aa foretrekke.

Overensstemmende med straffens oiemed maa det være magtpaaliggende aa utligne den her og der tilsynekommende uundgaaelige motstrid mellem lovens hensigter og dens virkninger og vaage over, at ikke moral, menneskelighet og rett lider avbræk ved en mekanisk anvendelse av samfundets mere eller mindre ufullkomne bestemmelser, hvorved interesser, som tilsiktes beskyttet, netop skades.

Derfor maa det ikke alene tilstedes, men ogsaa paa legges strafferettspleiens organer aa overveie, hvorvidt hensigtsmessighetshensyn i et gitt tilfelle taler for, at straff ikke bringes i anvendelse. Disse hensyn maa bero paa en prøvelse av forfølgningens ulemper sammenlignet med sandsynligheten og betydningen av den av forfølgningen forventede fremme av strafferettspleiens formaal.

Det er unødigt aa fremhæve sterkere, at disse overveielser ikke skal ledes av tjenestemannens personlige følelser — selvfølgelig end mindre av partiske betragtninger —, men alene av almindelig rettsfølelse og erkjendbar lovvilje.

For saavidt mulig aa hindre, at heromhandlede langt rækkende avgjørelser faar vilkaarlighetens præg, maa loven gi straffemyndighetene visse direktiver, hvori ialfall i store trekk angives de hensyn, som særlig bør komme i betragtning. Enkelte lovgivninger har i nevnte oiemed trukket snevrere grenser for myndigheternes adgang til av opportune hensyn aa undlate forfølgning, saaledes bl. a. ved aa angi visse forbrydelser eller visse aldersklasser som egnet til aa komme i betragtning med utelukkelse av andre.

Hvilke av strafferettspleiens organer bør nu betros det like vanskelige som ansvarsfulle hverv aa bringe opportunitetsprincippet i anvendelse? Saavidt skjønnes kan der alene være tale om aa overlate opgaven enten til paatalemyndig-

heten eller til straffedomstolen eller til begge disse myndigheter i fellesskap. Meningene om det rette valg mellom disse tre ordninger har været sterkt avvikende. Og det maa erkjendes, at har den ene ordning visse fortrin for de andre, saa har den igjen visse svakheter, som ialfall er mindre fremtredende hos de andre. Mot valget av paatalemyndigheten fremholdes som allerede nævnt særlig, at den som en administrativ myndighet kan i politisk urolige tider bli dirigeret av den politisk farvede regjeringsmyndighet med den følge, at dens avgjørelser blir partiske. For saavidt gjørlig aa forebygge dette maa paatalemyndigheten givnes en mest mulig selvstendig og av regjeringen uavhengig stilling.

Aa legge avgjørelsen i domstolenes hender er neppe helt praktisk. Domstolene maatte kreve en omstendeligere behandlingsmaate, som i mange tilfeller vilde gi saken et omfang og medføre ulemper for den skyldige, som paataleundlatelsen netop tilsikter aa undgaa.

Kaster man nu først et blik ut over andre staters stilling til spørsmålet legalitets- eller opportunitetsprincip, saa blir man opmerksom paa, hvorledes det førstnevnte princip har været og er det fremherskende. Dette gjelder Italiens straffelovgivning. Det samme er tilfellet med den østerrikske. Dog kan ifølge et senere tillegg til den østerrikske straffeprocesslov paatalemyndigheten undlate paatale av enkelte av de flere straffbare handlinger, hvori en person har gjort sig skyldig, naar straffen for de enkelte ikke antages aa ville i vesentlig grad øke straffen for de øvrige, og likeledes undlate aa forfølge en straffbar handling, som allerede har faat sin straff i utlandet.

Den tyske lovgivning har inntil det allersiste ogsaa staat paa legalitetsprincipets grunn i overensstemmelse med den østerrikske og med tilsvarende modifikasjoner som de nys nevnte. Og det gjør den tyske lovgivning fremdeles. Men indhuggene i legalitetsprincippet begynner dog aa tilfa i antall og betydning. Saaledes bestemtes det i 1924 om

den mildeste art av lovovertrædelser (Übertretungen i motsetning til de grovere: Vergehen og Verbrechen), at naar gjerningsmannens skyld er ringe og gjerningens følger ubetydelige, skal paatale undlates, forsaavidt ikke offentlig interesse gjør rettslig avgjørelse paakrevet. Og med hensyn til de middelstore forbrydelser (Vergehen) foreskrives, at saafremt gjerningsmannens skyld er ringe og gjerningens følger ubetydelige, kan paatalemyndigheten med dommerens samtykke undlate paatale. Derimot har legalitetsprincippet sin fulle anvendelse paa de groveste lovovertrædelser, Verbrechen.

I den franske lov forekommer ingen uttrykkelig bestemmelse, som gir adgang til paataleundlatelse. I teorien raader meningsforskjel om hvorvidt en saadan adgang haves.

Den gjeldende svenske lovgivning hylder legalitetsprincippet. Dog kan opportunitetshensyn gjøres gjeldende i tilfeller, hvor Kongen har tiltalemyndigheten, og ifølge visse instruksjoner for politiet i nogle større byer, naar det gjelder mindre forseelser. De svenske reformforslag opretholder legalitetsprincippet.

For tiden arbeides der i Sverige med »Rättgångsväsenets ombildning«. I den svenske »Processkommissions« utmerkede, i 1926 trykte betenkning er sporsmaalet om legalitets- eller opportunitetsprincippet gjort til gjenstand for nærmere overveielse. Kommissionen uttaler her, at den har fundet sporsmaalet tvilsomt. Den erkjender vistnok, at der er et visst behov for i specielle tilfeller aa kunne avvike fra en strikte anvendelse av et straffebud. Selv med al omhyggelighet ved avfatningen av straffebestemmelsene kan det indtreffe, at under visse omstendigheter straff for en av loven som straffbar betegnet handling ikke kan ansees for paakrevet av offentlig interesse og at saaledes straffdommelse skulde ansees som en unødig haardhet. Men paa den annen side finner kommisjonen, at det er forbundet med betenkeligheter aa gi paatalemyndigheten beføielse til aa

undlate paatale for bevislig forbrydelse, idet det særlig fremheves, at det er en meget alvorlig og krevende opgave, som i og med en saadan befoielse paalegges paatalemyndigheten. Derhos kunde det befryktes, at anvendelsen av adgangen til paataleundlatelse vilde bli ujevn, saa at i vesentlig likeartede tilfeller paatale snart undlotes og snart reistes. Fullt betryggende korrektiv herimot vilde neppe opnaaes ved aa la alle paataleundlatelser prøve av den overste paatalemyndighet. Ti paa grunn av det materiale, paa hvilket den overordnede maatte bygge sin avgjørelse, vilde denne ofte i det væsentlige komme til aa bestemmes av den underordnede opfatning. Desuten vilde den overordnede ikke kunne komme til aa prøve sporsmaalet, medmindre den underordnede fandt paataleundlatelse befoiet og derfor indsendte saken til den overordnede. Selv om objektive og fullt gyldige grunner altid blev bestemmende for paatalemyndighetens heromhandlede avgjørelser, vilde det ikke kunne undgaaes, at mistanke om et motsat forhold vilde opkomme, naar det viste sig, at en forbrydelse i det ene tilfelle blev paatalt og i det annet ikke blev paatalt. Processkommissjonen finner efter dette ikke aa burde foreslaa indforelse av en diskretionær rett for paatalemyndigheten til aa undlate paatale. Kommissionen har dog ikke anseet det muligt aa ta endelig standpunkt til problemet, men har funnet det riktigst aa la det sporsmaal staa aapent, om den befoielse, som maaskje maatte bli tildelt domstolene i nevnte henseende, burde kompletteres med en tilsvarende befoielse for paatalemyndigheten.

Som det vil sees, er de av den svenske Processkommission fremholdte betenkeligheter mot paatalemyndighetens adgang til under visse omstendigheter aa undlate paatale i det vesentlige de samme som allerede er berørt tidligere i denne artikkel og som ogsaa under overveielser i andre lande, f. eks. i Tyskland, om opportunitetsprincipets indforelse er kommet til orde.

Selvfolgelig vilde det være uriktigt aa frakjende disse

indvendinger enhver berettigelse eller betydning. Men der kan vel ikke paavises nogen reform paa rettslivets omraade uten at den er beheftet med visse mangler eller betenkeligheter. Skulde man avvente det tidspunkt, da en iøvrig som anbefalelsesverdig anseet reform var blitt fullkommen ren kultiveret, vilde alt reformarbeide maatte indstilles.

Den finske lovgivning staar likeledes paa legalitetsprincipets grunn. Av de finske reformforslag slutter rettergangskomiteens forslag sig ogsaa til dette princip, mens lagberedningens forslag og et forslag av 1923 tillot paataleundlatelse i visse tilfeller, nemlig dels naar saa maatte uttrykkelig være bestemt i lov, dels naar ved sammenlegning av straffe for flere forbrydelser forbryderens straffeldelse for en av dem ikke vilde øke fellesstraffen nevneverdigt og dels naar intet offentlig hensyn krevde paatale, særlig om lang tid var hengaatt, siden forbrydelsen blev begaatt, og om forbryderens ungdom, tidligere vandel og særdeles formildende omstendigheter talte for undlatelsen. I et forslag av 1925 tillates derimot ikke paataleundlatelse av den grunn, at ingen offentlig interesse krever paatale.

I dansk rett er derimot opportunitetsprincippet fastslaatt i den gjeldende rettspleielov. Efter den ældre procesordning antoges i ethvert fall justisministeren, som i Danmark i motsetning til hvad tilfellet er hos os, hadde og har paatalerett, eventuelt efter indhentet kgl. resolusjon, aa ha en rett til efter et skjønn over forholdene i det enkelte tilfelle aa frafalle tiltale. Og »en saadan myndighet, der maa være en naturlig følge av straffens praktisk-sociale funksjon, maa sikkert ansees forbeholdt« ved den gjeldende rettspleielov (H. Munch-Petersen: Den danske Retspleje. Femte Del s. 74). Derhos har statsadvokatene ifølge nevnte lov faatt uttrykkelig adgang til aa undlate paatale eller frafalde en paabegyndt forfølgning, hvor der andetsteds i lovgivningen (saaledes i straffeloven) er særlig hjemmel dertil, fremdeles hvor av flere begaaede forbrydelser nogens paadømmelse ikke vilde øke den samlede straff og endelig i andre tilfeller

indenfor de grenser, som drages ved bestemmelse av justisministeren. I henhold hertil er av denne utstedt anordning, hvorved der med hensyn til visse forbrydelser gives statsadvokatene adgang til aa undlate paatale. Men ogsaa i andre tilfeller kan saa skje, naar paatalen »under hensyn til særlig formildende omstendigheter kan undlates uten skade for nogen offentlig interesse«, i hvilken bestemmelse opportunitetsprincippet er kommet skarpt til uttrykk. Men i disse tilfeller skal statsadvokatene alltid forelegge saken for riksadvokaten, som naar han ikke er i tvil, selv treffer den endelige avgjørelse. Men nærer han tvil, skal han forelegge sporsmaalet for justisministeren, som treffer avgjørelsen.

Politimestrene kan i politisaker alene med statsadvokatenes samtykke undlate paatale i de tilfeller, hvor loven ikke hjemler adgang til advarsel.

Den danske riksadvokat skal i omkring 100 saker om aaret ha besluttet paataleundlatelse. De grunner, som i almindelighet har foranlediget saadan, angives aa ha været siktedes sindsbeskaffenhed, ungdom, høie alder, erstatning til fornærmede for den ham voldte skade og fornærmedes ønske om, at siktede ikke maatte bli straffet. Endvidere har der været tatt hensyn til, at straffen fandtes aa ville bli for streng, at siktede har forgaatt sig vesentlig paa grunn av sin avhengighet av andre, at lang tid er forløpet siden forbrydelsens begaaelse og at forbrydelsen har hatt andre alvorlige følger for gjerningsmannen end straffen.

Statsadvokatenes befoielse er opgitt aa ha været benyttet i stor utstrekning, nemlig i over 1000 saker om aaret. I de fleste av disse tilfeller er der maaskje stillet som vilkaar for paataleundlatelse, at der erlagdes bøter.

Justisministerens paataleundlatelse gjelder alene saker mot barn under 18 aar. Antallet av saadanne skal ha været over 400 aarlig.

Endelig kommer hertil de tilfeller, da politimestrene

har benyttet sin adgang til aa undlate paatale i de saker, hvori de har tiltalerett

Hvilket av de to heromhandlede principer var gjeldende hos os for straffeprocessloven av 1887? Sporsmaalet vil man, saavidt sees, forgjeves soke besvarelsen paa i den tids juridiske literatur.

I Jurykommissjonens utkast av februar 1885 til lov om rettergangsmaaten i straffesaker var inntat (som § 102) en saalydende bestemmelse: »Naar undersøkelsen kan ventes aa føre til, at en person finnes skyldig, kan den offentlige paataler almindeligvis ikke undlate eller stanse paatalen. Dog er han berettiget til aa ta saadan bestemmelse:

1. I de tilfeller, hvor lovgivningen indeholder særlig hjemmel dertil;

2. naar forbrydelsen gaar ind under straffelovens kap. 6 § 17, og dens paatale ikke vil kunne medføre nogen vesentlig forøkelse i den straff, som forbryderen allerede ved dom er tilfunnen;

3. naar den private, av hvis begjæring offentlig paatale er betingel, frafaller en fremsat begjæring, efterat tiltale er besluttet, og det skjønnnes, at paatale ikke kreves av hensyn til det offentlige.«

Om denne bestemmelse, hvis post 3 var hentet fra lov av 17 mars 1866, uttaler kommissjonen i motivene: § 102 fastholder som regel det hos os gjeldende legalitetsprincip, d. v. s. at paatalerettens anvendelse ikke beror paa vedkommende offentlige myndighets diskretionære avgjørelse (opportunitetsprincippet), men paa lovens bud om, at enhver bevislig offentlig forfølgning undergitt forbrydelse skal straffes. Fra denne hovedregel gjør paragrafen 3 undtagelser — —.«

I den departementale komites utkast av august 1886 til lov om rettergangsmaaten i straffesaker var (som § 84) inntat følgende bestemmelse:

»Den offentlige paatalemyndighet er berettiget til uten hensyn til bevisets stilling aa undlate aa paatale:

1. i de tilfelle, hvor lovgivningen hertil inneholder særlig hjemmel,

2. naar reglene for straffutmaalingen i tilfelle av flere forbrydelsers sammenstøt medfører, at ingen eller blot en ubetydelig straff vilde komme til anvendelse,

3. i tilfelle, hvor barn i henhold til straffeloven kan indsettes i opdragelses- eller redningsanstalt, saafremt der tilveiebringes sikkerhet for, at barnet enten vil bli indsat i saadan anstalt eller paa annen lignende maate søkes forbedret.

Ogsaa ellers kan paatale undlates, hvor det antages, at ingen offentlig interesse krever, at forbrydelsen straffes, navnlig hvor særdeles lang tid er henrunden siden dens forøvelse eller særdeles formildende omstendigheter foreligger.»

Komiteen anfører herom i sine motiver: »Sidste del av § 84 stemmer vistnok med gjeldende rett, som den blot søker nærmere aa præcisere.»

I Den norske Straffeprocess bemerker Hagerup: »Det maa imidlertid bestrides, at man i den gjeldende rett hadde hjemmel for en saadan setning, jfr. ogsaa I. K. p 534, hvor det sees, at denne kommission i sit utkast § 102, der indeholdt de samme regler som lovens § 85 med undtagelse av det sidste ledd, mente aa »fastholde som regel det hos os gjeldende legalitetsprincip«; men vel kan det indrømmes, at den herskende praksis her og der paa egen haand overskred de ved lovgivningen optrukne grenser for paatalemyndighetens frihet til aa ta opportunitetshensyn i betragtning.»

Hagerups opfatning tør vistnok komme det riktige nærmest. Den tids paatalemyndighet, amtmændene og fogderne, gjorde sig imidlertid under lovens taushet neppe op nogen bestemt mening om, hvorvidt vor dagjeldende strafferett hjemlede adgang til aa undlate paatale av hensigtsmessighetshensyn eller ikke. Men det er neppe tvilsomt, at paataleundlatelser fandt sted nu og da, naar forgaaelsen var

av mindre betydning eller særlige omstendigheter i øvrig talte derfor. Ikke mindst var vel dette tilfellet med politiforseelser.

Saa kom straffeprocessloven av 1887 (ikrafttraadt den 1 januar 1890), hvis § 85 — i det vesentlige i overensstemmelse med den departementale komites utkast (§ 84) — bestemte følgende: »Uten hensyn til bevisets stilling kan paatale undlates:

1. i de tilfelle, hvor lovgivningen indeholder særlig hjemmel hertil,

2. naar reglene for straffutmaalingen i tilfelle av flere forbrydelsers sammenstøt medfører, at ingen eller blot en ubetydelig straf vilde komme til anvendelse,

3. i tilfelle, hvor børn i henhold til straffeloven kan indsettes i opdragelses- eller redningsanstalt, saafremt der tilveiebringes sikkerhet for, at barnet enten vil bli indsat i saadan anstalt eller paa en anden lignende maate søkes forbedret.

Ogsaa ellers kan paatale undlates, naar det antages, at intet offentlig hensyn kræver, at forbrydelsen straffes, navnlig naar særdeles lang tid er hengaaet siden dens forøvelse, eller særdeles formildende omstendigheter foreligger.»

I forbindelse hermed bestemmer lovens § 86 første ledd derhos: »Indtil dom er falden eller lagrettens kjendelse er avgiven, kan en paabegyndt forfølgning indstilles av de samme grunne, hvorfor den fra begyndelsen av kunde være undladt.»

Med det citerte siste ledd av lovens § 85 blev opportunitetsprincippet indført i vor strafferett, og det i et omfang som neppe i noget annet land. Det tør vel være, at den departementale komite, hvem bestemmelsen saaledes skyldes, like saa lidt som lovgiverne, har været sig klart bevidst bestemmelsens rekkevidde. Herpaa tyder allerede de ganske faa ord, som komiteen har offret paa bestemmelsen, og den forutsetning komiteen, som ovenfor nevnt, gik ut fra, idet

den mente, at bestemmelsen alene stadfestede gjeldende rett. Ti at praksis tidligere under enhver omstendighet hadde anvendt opportunitetsprincippet i en meget beskednere maalestok end hvad nu er tilfellet, er ikke tvilsomt.

Princippet i vor straffeprocesslovs § 85 er oprettholdt til denne dag. Men bestemmelsen er ved senere lover gitt tillegg, hvorved dens praktiske brukbarhet er blitt i betraktelig grad øket. Saaledes gives der adgang til aa gjøre paataleundlatelsen belignet dels av, at siktede ikke gjør sig skyldig i en ny forsettlig forbrytelse eller forseelse i løpet av en viss tid (ikke over 2 aar), dels av at siktede innen en saadan frist yder fornærmede hel eller delvis erstatning efter nærmere bestemmelse av paatalemyndigheten, dels av at siktede i et tidsrum som det nevnte underkaster sig tilsyn og forskrifter, som staar i forbindelse dermed, av en av Kongen godkjent forening, som utover tilsyn med lovovertridere (Forsorgs- og verneforeningene), og dels av, at siktede avholder sig fra aa nyte rusdrikk i anførte tidsrum m. v.

For aa opnaa en saavidt mulig likeartet anvendelse av heromhandlede bestemmelse i rikets ti lagsogn er det foreskrevet, at statsadvokatene ikke kan beslutte paatale undladt uten riksadvokatens samtykke. At der desuaktet nu og da vil kunne paavises nogen ujevnhet ved paataleundlatelserne, skyldes bl. a. det forhold, at det alene er de saker, hvori statsadvokatene foreslaar paataleundlatelse, som riksadvokaten ordinært blir bekjent med. Der kan saaledes forekomme tilfeller, som riksadvokaten maaskje vilde ha funnet aa burde henføre under straffeprocesslovens § 85, om han hadde kjent dem.

Imidlertid er der gjennom direktiver fra riksadvokaten søkt optrukket visse grunnlinjer, som blir aa befølge og som saaledes til en viss grad byr garanti for en nogenlunde ensartet praksis.

Saaledes har riksadvokaten i en rundskrivelse i sin tid henledet statsadvokatenes og politimestrenes oppmerksomhet paa ønskeligheten av en saavidt mulig likeartet anvendelse

for hele riket av den adgang, paatalemyndigheten har til aa undlate strafforfølging. Til opnaaelse herav anfortes i store trekk de omstendigheter, som burde være bestemmende i saa henseende. Som saadanne omstendigheter nevntes bl. a. siktedes alder og tidligere forhold samt hensynet til fornærmedes person og ønsker. Endvidere paapektes, at den for paatalemyndigheten utferdigede instruks paabyr, at der ogsaa bør tages tilborlig hensyn til, hvorvidt forfølgningen i sammenligning med forbrydelsens betydning vilde medføre uforholdsmessige utgifter for det offentlige.

For aa gjøre vedkommende forstaaeligt, at paataleundlatelsen ikke maa opfattes derhen, at første gangs lovovertrædelse ansees som om ingen forgaaelse foreligger, er det paalagt paatalemyndighetens tjenestemenn i og med avgjørelsens kunngjørelse for siktede aa fremholde, at loven ogsaa setter straff for første gangs forgaaelse, men at undlatelsen av aa gjøre straffansvaret gjeldende skyldes haabet om, at ingen gjentagelse vil finne sted og er ment som en prøve, som, om den ikke bestaaes, vil lede til anvendelse av straff ogsaa for den forgaaelse, for hvilken paatale forsøksvis er unnlatt. For at denne forstaaelse særlig hos de unge siktede skal kunne ventes aa tre klart frem og indprentes i erindring og øve den tilsiktede indflydelse gives meddelelsen om paataleundlatelsen og dens betydning og betingelser saavidt mulig karakteren av en rettshandling, ved hvilken siktede, i tilfelle i overvær av vergen, bl. a. muntlig underrettes om undlatelsen og gives en efter omstendighetene avpasset advarsel og formaning. Som regel gis denne underretning i byene av politimestrene eller politifullmektigene og paa landet av lensmennene personlig.

Paataleundlatelserne, der i regelen kun anvendes, naar tilstaaelser foreligger, kommer særlig de unge lovovertrædere tilgode og har likeoverfor disse sin særlige betydning. Det er alment erkjent, at paataleundlatelsens avholdende indflydelse paa den unge lovovertræder maa utledes av forventningen om, at den svævende trusel om straff for den

fullt konstaterte forgaaelse er et meget virksommere motiv til aa undgaa gjentagelse end erindringen om en utstaaet og ikke altfor tungt følt straff. Naar hertil i de fleste tilfeller kommer det vakthold med vedkommende og den moralske støtte, som øves av en for sin gjerning interesseret og forstaaelsesfull tilsynsforer, saa byr paataleundlatelsen i almindelighet en større garanti for, at den normalt utstyrte og i et ikke for farligt miljo stillede unge første gangs lovovertreder ikke paany skal forgaa sig end straffullbyrdelsen vilde gjøre.

Det er paa samme betragtning bestemmelsene om de saakaldte betingede straffedomme hviler.

Det er med rette blitt paapekt, at man har undervurdert den store betydning det har, at lovovertrederen tvinges til aa erstatte den skade, som han maatte ha anrettet ved sin forbrydelse (saasom tyveri, beskadigelser, legemsfornærmelser m. v.). Den adgang, vor lov gir til aa stille erleggelse av erstatning som vilkaar for straffritagelse, benyttes i større og større utstrekning. Imidlertid kan denne betingelse alene stilles likeoverfor personer, som enten eier noget eller har eller inden kortere tid kan ventes aa faa indtekter i en eller annen form. Det faar bli fremtidens sak aa realisere det forslag, som er fremkommet annetsleds, nemlig aa anvende erstatningen som en repressionsmaate for endel istedetfor de korte frihetsstraffer saaledes, at om lovovertrederen ikke har midler til aa betale skadeserstatning, tvinger staten ham dertil ved aa sette ham til tvangsarbeide, hvis avkastning gaar til den skadelidte. Tvangen til under enhver omstendighet aa erstatte den voldte skade vil ofte bedre enn kort fengselsstraf innprente i lovovertrederen, at han maa respektere andres person, ære og eiendom.

I hvor mange saker angaaende forbrydelser (i motsetning til forseelser) har nu paatalemyndigheten anvendt adgangen til aa undlate paatale?

Ifølge den officielle statistik er antallet i aarene 1905—1920 følgende:

1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
387	522	512	506	524	408	538	579
1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
727	521	598	576	569	949	708	586

Da der i en del av disse saker har været to eller flere siktede, likeoverfor hvilke paatale er undladt, er antallet av personer, som er blitt sparet for straff, noget større end de anførte tall.

Fra og med aaret 1921 faar Fengselsstyrets strafferegister fra statsadvokatene i form av tellekort opgave over de personer (siktede), likeoverfor hvilke paatale er undladt med hjemmel av straffeprocesslovens § 85 annet og følgende ledd.

For aaret 1921 er persontallet ialt 615, derav 118 kvinner. Av de 615 personer var de 361 under 21 aar. Over 30 aar var alene 110 siktede. Paataleundlatelsene var i 141 tilfeller ubetinget, i de øvrige 474 tilfeller var undlatelsene gjort betinget paa en eller flere av de i loven anviste maater. Av de forbrydelser, for hvilke paatale undlotes, var de 446 tyverier, hælerier og naskerier. De øvrige 169 var andre forbrydelser.

Tilbakefallet ved betinget undlatelse av paatale efter straffeprocesslovens § 85 blev første gang behandlet i et arbeide »Forsømte og forbryderske barn i Norge«, idet der her blev gjort rede for de 102 gutter og 12 piker i alderen under 18 aar som i 1910 og 1911 betingelsesvis gik fri for tiltale efter den daværende § 85 sidste ledd, annet punktum. Av dem blev straffet innen 3 aar 12 gutter (knappt 12 pct.), men ingen piker.

Fyldigere oplysninger om dette forhold (straffeprocesslovens § 85 annet til femte ledd) er nu offentliggjort i kriminalstatistiken for 1923 og 1924, forsaavidt angaar aaret 1921. Hovedresultatet er følgende:

	Betingelsesvis fritatt for tiltale		Procentvis bestod ikke prøven.			
			Ialt.		Herav paa gr. av ny dom for forbrydelser	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.
a. Etter § 85, annet—fjerde ledd, ialt. . . .	363	97	11,6	10,3	9,9	9,3
under 21 aar	249	50	13,7	18,0	11,6	16,0
fylt 21 aar . .	114	47	7,0	2,1	6,1	2,1
b. Etter § 85, femte ledd (lærehjem, alle under 21 aar)	19	—	26,3		21,1	

For de flestes vedkommende er saaledes tilbakefallsprocenten meget gunstig.

I kriminalstatistiken for 1923 og 1924 er for første gang meddelt opplysninger om tilbakefallet blandt dem som er fritatt for paatale uten betingelser efter straffeprocesslovens § 85 annet ledds første punktum.

Resultatet er i det vesentlige følgende:

	Paatale undlatt uten betingelse		Herav procentvis dømt for forbrydelse innen ett aar	
	M.	K.	M.	K.
Ialt	118	22	6,8	
Under 21 aar	43	4	4,7	
Fylt 21 aar	75	18	8,0	

Strafferegistrene viser endvidere følgende for aarene 1922—1925:

For 1922 er paatale undlatt likeoverfor 596 personer, derav 92 kvinner. Av disse 596 personer var de 361 under 21 aar. Over 30 aar var alene 77. Paataleundlatelsen var i

158 tilfeller ubetinget, i de øvrige 438 betinget. Av forbrydelsene var 383 tyveri, hæleri og naskeri.

I 1923 er de tilsvarende antall 759, derav 81 kvinner. I disse antall er indbefattet de personer mellom 14 og 16 aar, likeoverfor hvilke paatale er undladt med hjemmel av loven om forsømte barn, dens §§ 43 og 44. Antallet av disse personer er 237 (228 menn og 9 kvinner). Av de 759 personer, likeoverfor hvilke paatale blev undladt, var de 517 under 21 aar.

For 1924 er antallet 743, derav 60 kvinner og 536 under 21 aar. I førstnevnte antal indbefattes 205 personer (199 menn og 6 kvinner) mellom 14 og 16 aar.

Og endelig er antallet for 1925 957, derav 106 kvinner og 655 personer under 21 aar samt 247 mellom 14 og 16 aar.

Nogen oversikt for aaret 1926 foreligger endnu ikke.

Det overmaate viktige sporsmaal om, i hvilken utstrekning de, likeoverfor hvilke paatale er undladt, og særlig de unge lovovertridere, inden et vist begrenset tidsrum (f. eks. 2—3 aar) maatte ha faldt tilbake ved aa begaa nye forbrytelser, har endnu ikke faat sin besvarelse for aarene fra og med 1922, da materialet ikke er blitt bearbeidet i denne henseende. Saa vil forhaabentlig skje i en nær fremtid. Man har imidlertid all grunn til aa anta, at resultatet av en saadan bearbeidelse vil stille sig relativt gunstigt.

Foruten ovennevnte paataleundlatelser meddelt av statsadvokatene med riksadvokatens samtykke har politimestrene undladt paatale av forseelser i et stort antall tilfeller hvert aar.

Som det vil fremgaa av foranstaaende oversikter er adgangen til aa undlate paatale særlig blitt anvendt likeoverfor unge lovovertridere (indtil 25 aar). Som regel stilles som vilkaar for saadan paataleundlatelse, at vedkommende i et tidsrum av indtil 2 aar underkaster sig tilsyn av en forsorgs- og verneforening. Disse foreninger er i et antal av henimot 70 spredd over det hele land. Og det tilsyn, som

de fører med de unge, der har faat paataleundlatelse, er i mange tilfeller avgjørende for utfallet av denne. Et effektivt, forstaaelsesfullt og nidkjært tilsyn er den bedste støtte, den unge kan ha under sin kamp mot nye fristelser til fall. Tilsynsførerens person og kvalifikasjoner vil derfor ofte saa aa si bli den unges skjebne.

Tilsynets opgave er like vanskelig som den er samfundsgavnlig og menneskekjærlig.

Først og fremst skal vedkommende forening anstille en undersøkelse, som tilsikter aa skaffe paatalemyndigheten tilforlatelige opplysninger om siktedes personlige forhold og derved supplere det materiale, i henhold til hvilket paatalemyndigheten skal kunne avgjøre, hvorvidt og i bekreftende tilfelle under hvilke vilkaar paatale kan besluttet undladt. Samtidig som foreningen tilstiller paatalemyndigheten de opplysninger, den har kunnet erholde, avgir den uttalelse om, hvorvidt den finner aa kunne anbefale paatale undladt.

Om denne undersøkelse uttaler Oslo forsorgs- og verneforening i sin aarsberetning for 1 juli 1926—30 juni 1927 bl. a. følgende:

»Det blir siktedes hjemlige forhold før og nu, hans skolegang, helbred, aandelige tilstand, interesser, karakter, anlegg, som særlig skal søkes oplyst. En inngaaende samtale med ham selv gir i almindelighet et godt om enn kun et foreløbig og ikke helt paalittlig kjennskap til de nevnte forhold. Man trenger til aa faa det bekreftet og supplert. Dette skjer ved besøk i hans hjem, ved henvendelse til skole, vergeraad, arbeidssted og paa annen maate. I mange hjem finner vi imøtekommenhet og forstaaelse, og de opplysninger vi faar, gir os et godt bilde av angjeldende gut. Man faar ogsaa løfte om bistand og samarbeide i tilfelle av tilsyn. I andre hjem søker foreldrene aa dekke over og undskylde eller legge skylden for sønnens forgaaelse annetsteds enn der hvor den ligger. Der er ogsaa blandt de siktede ikke saa faa unge, som slett ikke har noget hjem. Skolene, hvis uttalelse vi alltid esker, gir i almindelighet meget inngaa-

ende opplysninger fra sin mangeaarige befatning med de siktede. Hvis familien har hatt eller har fattigunderstøttelse, er forsorgsforstanderen en utmerket kilde for opplysninger, likeledes vergeraad, tvangsskole og skolehjem, om disse institusjoner har hatt de siktede under sin forsorg. Henvendelse til arbeidssted, naboer eller paarørende gjøres kun dersom vi ikke derved paa nogen maate kan komme til aa skade de siktede selv. I det hele søker vi aa sette alt inn paa at de opplysninger, som skal paa undersøkelsesskjemaet, er objektive og fyldige. — — Vore undersøkelser maa skje i løpet av meget kort tid. Naar siktede sitter arrestert, har vi kun et par dager til vor raadighet. De utfyllende opplysninger maa da innsendes etterpaa.»

For ogsaa aa gi et begrep om foreningens tilsyns- virksomhet, naar det gjelder unge lovovertridere, som paatalemyndigheten har besluttet aa spare for straff bl. a. paa vilkaar av tilsyn, hitsettes yderligere nogle uttalelser fra ovennevnte aarsberetning:

»Den undersøkelse, som blir foretatt, før tilsynet blir bestemt, gir i almindelighet anvisning om, hvad der blir aa gjøre for tilsynet, hvilke anstøtsstener man bør søke fjernet, hvilke raad og vink der bør gives den unge tilsynsperson.

Det er almindelig erkjent at miljøet er av stor betydning for det enkelte menneskes livsskjebne. Kriminalistene har særlig sin opmerksomhet henvendt paa miljøet naar det gjelder aa finne og bekjempe aarsaken til kriminaliteten. Bolig og hjemforhold, forholdene i strøket omkring hjemmet, omgangskretser, arbeidsstedet, arbeidets art m. m. setter sitt preg paa enhver ung gutt. Er de nevnte forhold slette, saa vil iallfall en gutt med svak karakter lett bli et bytte for de mange fristelser som møter ham. Boligforholdene i Oslo har været svært uheldige i de siste aar. De fleste av de familier det har falt i vaar lodd aa besøke, har leiligheter paa 1 værelse og kjøkken, i mange tilfelle for en husstand paa 7 à 8 medlemmer. Hvis et hjem har leilighet paa 3 væ-

relser, da er som regel det 3dje utleid. Disse trange hjem kan ikke undgaa aa være mangelfulle og gledeløse. Kvarterene med de store leiekaserner, hvor der om dagen ute paa gaten og i gaardsrummene vrimler av barn, og hvor der om aftenen og utover natten hersker et vilt uteliv for den voksne ungdom av begge kjønn, er blitt byens beryktede strøk. De gleder som de fattige, trange hjem ikke makter aa gi de unge, søker disse utenfor hjemmet blandt de jevnaldrende i det tvilsomme strøk. De som paa en eller annen maate er undermaalere, og de som ikke har et riktig godt hjem i ryggen, glir lettelig ut.

En stor del av vaare tilsynspersoner tilhører saadanne strøk og mange av dem har tapt respekten for sine foreldre og sitt hjem eller tilhører daarlige hjem. Prigitt et saadant miljø maa en ung, lite avbalansert gutt ogsaa under et aarvaakent tilsyn falle tilbake, hvis ikke tilsynet er istand til aa ta gode forholdsregler. En god forholdsregel er at der skaffes tilsynspersonen et godt arbeide, helst utdannende arbeide hos forstaaelsesfulle folk. Er hjemforholdene slette, søker man aa faa den unge anbragt i arbeide utenfor Oslo. Flere av dem har som barn paa forsorgsvesenets foranledning vært opfostret paa landet, og er godt øvet i landsens arbeide. Saadanne søker vi alltid anbragt i gaardsarbeide. Bl. a. ved velvillig imøtekommenhet fra Oslo arbeidskontor har det i almindelighet lyktes oss aa faa dem anbragt. Ikke saa faa av vaare tilsynspersoner har vi faatt hyre for og derved revet dem ut av miljøet for en tid iallfall. Vaaren 1927 reiste en del unge menn med økonomisk bistand av hjemstavnskommunene til Kanada for der aa skaffe sig en fremtid. 3 av vaare tilsynspersoner, som, skjont det daarlige miljø hadde satt sitt stempel paa dem, dog ga inntrykk av aa ha god vilje, fikk anledning til aa være med. Det tør hende at de derover under nye forhold og utenfor det gamle skjebnesvangre miljø gaar en god fremtid i mote.

Av det foran anførte vil man faa et begrep om en del vanskeligheter som tilsynsvirkomheten har aa kjempe med

for en enkelt, forholdsvis stor gruppe av sine klienter. Selvfølgelig er der andre hindringer for tilsynsvirksomheten: f. eks. tidenes pinaktighet, stagnasjon i industri og annet arbeide, det snaut tilmaalte pengebidrag foreningen har aa virke med. Mangelen av et lærehjem for de vanskeligste av vaare gutter gjør sig mere og mere gjeldende. Anbringelse i vaart optagelseshjem eller tilsyn i hjemmene er ikke nok for disse — man trenger et lærehjem.»

Det er indlysende, at jo større antall menn og kvinner, der stiller sig til disposisjon for saadan tilsynsvirksomhet, desto større grunn er der til aa forvente gunstige resultater. Skal en tilsynsfører kunne føre et jevnt tilsyn og komme i et godt, fortrolig og tillidvækkende forhold til vedkommende, maa han ikke ha for stort klientel, helst kun nogle ganske faa personer.

Søker man saavidt mulig aa opsummere de fordele, som er vundet ved aa undlate paatale istedetfor aa paatale i den utstrekning, hvori dette er skjedd i det forløpne tredjedels aarhundrede, saa stiller forholdet sig saaledes:

1. De tusender lovovertrедere, som er blitt sparet for fengselsstraf og som ikke paany har forbrudt sig, har derved undgaatt aa faa sig paaklæbet merket »straffet«, et merke der som tidligere nevnt i høiere grad end selve forbrydelsen nedsetter vedkommende i det almindelige omdømme og derved, hvad erfaring noksom viser, øker vanskeligheten ved aa finne indpass igjen i det borgerlige erhvervsliv.

2. Blandt erfarne kriminalister raader, som før antydte, alment den opfatning, at de korte frihetsstraffe, som jo er de som i almindelighet idømmes første gangs lovovertrедere for de forbrytelser, hvorom det her vesentlig er tale (tyveri, hæleri, hærværk m. v.), særlig likeoverfor unge ikke alene er av tvilsom nytte, men endog meget ofte virker skadeligt. Erfaringen viser nemlig, at den hos den ustraffede unge naturlig raadende sky for allt hvad der staar i forbindelse med indesperring i fengsel, desværre fortar sig

snart, naar bekjentskapet med fengslet engang er gjort. Jo oftere en person har faaet prøve fengselsstraffen, desto mindre virkning kan der ventes av den og av straffetruslen. Det er denne frykt og sky for straffullbyrdelsen, som ved hjelp av betinget undlatt paatale med fordel kan utnyttes som motiverende psykisk tvang likeoverfor lovovertrudere, der ennå ikke har hatt anledning til i fengslets lumre celler aa faa nevnte følelse avstreift. Søkes denne hos de fleste ogsaa i en viss æresfølelse rotfestede sky for straffengslet opretholdt, vil den i ikke ringe utstrekning kunne tjene samfundet i dets kamp mot forbryderønden.

3. Hvilken sum av sjælekval ikke minst de unge første gangs lovovertrudere og deres foreldre og andre paareørende er blitt sparet for ved paataleundlatelsene, vil enhver forstaa, der personlig er kommet i berøring med heromhandlede forhold. Mangen ellers brav og haabefull ungdom, som ved et eller annet ulykkelig sammenstøt av omstendigheter er kommet i kollisjon med straffeloven, har til sin egen og foreldres fortvilelse seet hele sin fremtid truet ved utsikten til aa maatte vandre i fengslet som straffedømt. At paataleundlatelsen her har været paa sin plass og er kommet som befrieren og redderen, er ikke tvilsomt. Jeg har grunn til aa tro, at mangen bekymret far og mor har velsignet den lov, der gav adgang til en saadan forsoning med samfundet.

4. Staten har ved paataleundlatelsene sparet de med straffullbyrdelsene altid forbundne utgifter, utgifter til fengselsrum, fengselsbetjening, fangenes underhold m. v., en besparelse som ikke spiller nogen ubetydelig rolle paa justisbudgettet.

5. Ved paataleundlatelserne har man i mange tilfeller undgaat aa bortta personer fra det arbeide, hvorved de tilveiebragte de for dem selv og familie fornødne underholdningsmidler. En av straffullbyrdelse nødvendiggjort fjernelse fra lønnet arbeide har desværre ofte vist sig aa faa

vidtrekkende økonomiske følger for fangen, da kun faa tillater en saadan aa gjenopta arbeidet efter endt avsoning. —

Selv om man maatte mene, at der kan være visse betenkeligheter forbundet med et saa langt rekkende opportunitetsprincip som det, som nu finder anvendelse hos os, vil man med kjendskap til de store og uvurderlige fordele, det har bragt, ikke være i tvil om, at det bør opretholdes og at det, naar statens finansielle omstendigheter tillater det, yderligere bør utbygges, for at det kan naa den størst mulige fullkommenhet og gi de bedste resultater.

Ingen del av mit arbeide i strafferettspleiens tjeneste har været mig saa magtpaaliggende og tilfredsstillende som det bl. a. ved hjelp av opportunitetsprincipets avpassede anvendelse aa soke forebygget, at statens tveeggede sverd i kampen mot forbryderondet gjør skadelige indhugg der, hvor det var ment at det skulde gavne.